

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 101.141: 167/168: 001.8

doi: 10.20998/2227-6890.2023.2.01

А.Г. БЕЗРОДНИЙ**МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІОНІЗМУ ТА КРЕАЦІОНІЗМУ**

У сучасному природознавстві значне місце приділяється концепції глобального еволюціонізму та еволюційна теорія в біології (зокрема). Вона вважається фундаментальною та незаперечною. Еволюціонізм прийшов на зміну раннім світоглядним уявленням про незмінність світу, які прийнято позначати терміном креаціонізм (створення). У науковій та популярній літературі еволюціонізм подається як щось принципово нове у розумінні картини світу. Чи так принципово відмінність «світу створеного» від «світу, що само твориться» (еволюційний дарвінізм)? В роботі зроблено спробу, якщо й не спростувати принципову протилежність еволюціонізму та креаціонізму, то хоча б проілюструвати прихований методологічний зв'язок між ними.

Ключові слова: еволюціонізм, креаціонізм, природний відбір, мінливість, творення, апорії.

A.G. BEZRODNIY**METHODOLOGICAL ANALYSIS OF EVOLUTIONISM AND CREATIONISM**

In modern natural science, a significant place is given to the concept of global evolutionism and evolutionary theory in biology (in particular). It is considered fundamental and undeniable. Evolutionism was replaced by early worldview ideas about the immutability of the world, which are usually denoted by the term creationism (creation). In scientific and popular literature, evolutionism is presented as something fundamentally new in understanding the picture of the world. Is the difference between the "created world" and the "self-creating world" (evolutionary darwinism) so fundamental? In the work, an attempt is made, if not to refute the fundamental opposition of evolutionism and creationism, then at least to illustrate the hidden methodological connection between them.

Key words: evolutionism, creationism, natural selection, changes, creation, aporias.

Постановка проблеми. У сучасному природознавстві значне місце приділяється концепції глобального еволюціонізму та теорії еволюції в біології, зокрема. Вона вважається фундаментальною та незаперечною. Данна парадигма прийшла на зміну раннім світоглядним уявленням про незмінність світу, які прийнято позначати терміном креаціонізм (творіння, створення). Далі в тексті ми дамо розширене тлумачення понять «еволюціонізм» та «креаціонізм».

У науковій та популярній літературі еволюціонізм подається як щось принципово нове у розумінні картини світу. Кардинально відмінне від примітивного та ретроградного, який перебував під «згубним впливом релігійного мракобісся». Чи так принципова відмінність «світу створеного» (створеного зовнішньою силою) від «світу, що сам твориться» (еволюційний дарвінізм)?

У своїй роботі ми спробуємо, якщо не спростувати принципову протилежність еволюціонізму і креаціонізму, то хоча б проілюструвати прихований методологічний зв'язок між ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідь на питання стосовно того, як сформувався органічний світ навколо нас, завжди турбував

людство, а особливо мислячий його прошарок. Починаючи зі стародавніх філософських поглядів, домінуючими завжди були дві протилежні точки зору: «Світ створено» (креаціонізм) або «Світ створюється самостійно» (еволюціонізм). А також, «Світ незмінний» (елеати) або «Світ безперервно змінюється» (Геракліт).

До числа видатних креаціоністів слід віднести таких діячів, як: Філон Александрійський, Ориген, Аврелій Августин, Фома Аквінський. Вони заклали канонічні основи креаціонізму. Відзначимо, що видатний ботанік та засновник сучасної схеми систематизації органічного світу – К. Лінней, також був палким прихильником креаціонізму.

У подальшому тему взаємодії між еволюціонізмом і креаціонізмом активно розробляли К. Лоренц, Е. Вілсон, В. Стенджер, Майкл Біхі та інші.

Серед сучасних напрямків креаціонізму слід відзначити дві його течії, а саме: «молодоземельний» та «староземельний». Суттєва різниця між ними пролягає у питанні віку Землі. Перші наполягають на канонічному релігійному тлумаченні віку Землі (до 6000 років). Напроти, останні, не заперечують проти сучасного наукового «підрахунку» віку Землі.

Серед плеяди сучасних розробників цього питання відзначимо: К. Еськова, Б. Рудого, В. Малюка, Michael Behe, William Coleman, P. Draper, Cavalier-Smith, Ronald L. Numbers, Eugenie C. Scott, T.N. Shanks.

Засновниками еволюційного підходу в біології є: Г. Спенсер, Е. Тайлор, Ж. Ламарк, Б. Уоллес та, насамперед, Ч. Дарвін.

У середині ХХ сторіччя на зміну класичному дарвінізму прийшла синтетична теорія еволюції (СТЕ), яка базувалась на роботах дослідників. У розробку СТЕ великий внесок зробили Микола Вавилов, Г. Гаузе, Дж. Гакслі, Дж. Холдейн, Р. Фішер, Дж. Сімпсон, С. Райт та інші. Під терміном «еволюціонізм» у нашій роботі ми переважно будемо звертатися до базових положень СТЕ.

Найбільш сучасне тлумачення, проблеми, що нами аналізується, представлено у роботах В. Бровдій [1], Н. Воронова [2], В. Горбань [2], Н. Никифорова [5], Б. Рудий [7], В. Сарабєєва [2] та Річарда Докінза [6] і Койн Джеррі [4], Н. Bendik [10], Н. Caleb [11], D. Allchin [12].

Мета статті полягає у проведенні логіко-методологічного аналізу концепцій креаціонізму та еволюціонізму з подальшим порівнянням та виявленням загальних або відмінних рис та закономірностей. Особливу увагу ми звернемо на подібність або кардинальну відмінність двох сил, що «творять»: для еволюціонізму – це природний відбір, та Творець у концепції креаціонізму.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до безпосереднього викладу матеріалу, для початку нам буде потрібно зробити звернення до фундаментального філософського підґрунтя, а саме, до елеатів та філософських уявлень Геракліта. Коротко нагадаємо кожну з них.

Геракліта слід розглядати як «батька засновника» сучасних еволюціоністських поглядів. Чого тільки вартий класичний вислів: «двічі не можна увійти в ту саму річку». Іншими словами, все перебуває у постійній (перманентній) зміні, постійно та безперервно звертаючись у свою протилежність. У світі немає застиглих форм. Світ перебуває у процесі постійних трансформацій.

Також зазначимо, що Геракліт вказував на циклічність трансформацій, що відбуваються у світі. Постійні переходи у протилежності призводять (рано чи пізно, але неминуче) до замикання циклу розвитку. «Все повертається на кола своя». Цей стан справ Геракліт називав «великим роком».

Тепер від Геракліта перейдемо до його світоглядної протилежності – елеатам (Парменід, Зенон, Ксенофан). Від світу безперервних змін до світу відсутності таких. Особливо, до їх закликів навіть видимі зміни (наприклад, переміщення в просторі) розглядати як ілюзорні форми сприйняття. Теоретично у світі відсутні будь-які форми руху (розвитку). Від «внутрішніх» змін (те, що прийнято називати внутрішнім генезисом або розвитком) до «зовнішніх» (для стороннього спостерігача) проявів трансформації об'єкта (навіть у вигляді зміни положення у просторі).

Роздуми елеатів спираються на базовий принцип. «Те, що є – є. То чого нема – ні». Якщо у

Вас виникне бажання зрушити з місця, Вам доведеться «витіснити» когось (або щось) з його законного місця. Порожніх місць – нема. Бо вже все є. Порожнього, не зайнятого просто не існує. Зауважимо, що просто переміщуючись у просторі, ми витісняємо повітря з його місця, звільняючи йому своє.

Живий, галасливий (нагадаємо апорію «про падаючий мішок із зерном»), рухливий (апорії «Стріла» та «Ахіллес і черепаха») світ в уяві елеатів «застиг» та «замовк». Однак він завмер у нероз'яснених парадоксах – апоріях, коли теоретично намагався осмислити наш «рухливий», а в Геракліта «занадто рухливий» (не знає не миті зупинки) світ.

Чому ж виникає прірва між чуттєвим світом та раціональною спробою його теоретичного осмислення?

У намаганні пояснити процес руху (навіть у найпростішій формі – механічне переміщення) елеати спиралися на принцип дихотомії – нескінченного поділу відрізка навпіл. Останні дії, рано чи пізно, призводили до неминучого питання. Чи можливо подолати нескінченну кількість точок (половинки від половинки відрізка, що залишилася, або 1/2, 1/4, 1/8, 1/16 і так далі) за обмежений проміжок часу? Відповідь – ні.

Іншими словами, в апорії «Стріла» остання ніколи не долетить до мішені. Більш того, чисто теоретично вона просто не повинна відірватися від тятиви. Стріла, яка вже вразила ціль. Вразила її, порушивши логічну конструкцію, яка забороняє їй летіти!

Наприклад, в об'єктивних умовах апорії «Ахіллес і черепаха» реальний (хоч і міфологічний герой) Ахіллес, звичайно, скоротить фору і обжене черепаху. Навпаки, коли для інтерпретації бігу Ахіллеса ми застосуємо «принцип дихотомії», ми впадемо в нескінченне поділ половини навпіл, прирікаючи олімпійського чемпіона з бігу на «вічні наздоганання» черепахи (карикатурного образу повільності).

Якщо некритично підійти до логічного (наукового) осмислення світу, то легко можна довести, що найшвидше – Ахіллес (гарзд, не помічаємо Гермеса) не здатний наздогнати, а тим більше обігнати найповільніше – черепаху.

Після досить великого теоретичного обґрунтування безпосередньо перейдемо до методологічного аналізу креаціонізму та еволюціонізму.

Креаціонізм можна подати у вигляді таких основних положень:

- 1) світ органічних (біологічних) форм створений Творцем (Богом);
- 2) акт творіння стався у минулому часі;
- 3) біологічні види залишаються незмінними (постійними) з часу їх створення.

Виходячи з аналогічних положень, еволюціонізм дає нам таку картину:

- 1) біологічні види «створені» та «створюються» природним відбором;
- 2) акт «творіння» продовжується і тепер і передбачається, що продовжиться у майбутньому;

3) види постійно змінюються (трансформуються) на підставі того, що «творилися» в минулому і продовжують цей процес у теперішньому.

Відзначимо, що другі та треті положення є похідними від перших. Наприклад, якщо для креаціонізму, види, створені Творцем в останній момент Великого творіння, і акт створення припинено. Цілком логічні твердження 2 і 3. Види незмінні, так як вони «створені» у минулому і більше «не творяться». Незмінність видів продиктована тим, що акт творіння вже у минулому.

Далі ми переходимо до розгляду найголовнішого для нашої статті питання. Порівняння Творця (креаціонізм) та природного відбору (еволюціонізм).

Усі фундаментальні еволюціоністські роботи від класиків до сучасності, описуючи природний відбір, вказують на те, що це прихований (інтегрований) механізм, функціонування, якого проявляється лише за кінцевим результатом його діяльності – появою нових пристосованих форм.

Немає поодиноких актів прояву природного відбору. Наприклад, коли лисиця женеться за зайцем, то ця дія не тотожна прояву механізму природного відбору. Лисиця та заєць як еволюційно створені види – це наслідок механізму функціонування природного відбору. У процесі формування цих видів брали участь мільйони фізичних, хімічних, біологічних, географічних та інших факторів. Тільки їх поєднання та взаємодія і породило все велике розмаїття органічного світу, що оточує нас.

Інакше кажучи, природний відбір – це діюча (творча) сила, функціонування якої ми можемо спостерігати за результатами. «За плодами його (природний відбір) – дізнаєтеся його (природний відбір)».

Немає потреби вкотре наголошувати, що це дуже схоже на креаціонізм. Причому останній легко готовий модернізуватися. Якщо сучасна біологія наводить докази мінливості видів, то креаціонізм готовий висунути аргумент: Творець створив, але потім, побачивши недосконалість своїх творінь, він продовжив творити і досі творить.

Висновки. Визнаючи певну спірність наших тверджень, ми зважимося на твердження, що між креаціонізмом і вершиною сучасного природознавства – еволюціонізмом, пролягає не така вже й велика прірва. Обидві ці філософські конструкції базуються на принципі, що всі органічні форми в цьому світі створені «творчою силою» (Творець – креаціонізм, природний відбір – еволюціонізм).

Новий, революційний світогляд, дарований людству Ч Дарвіном, просто замінив Творця з релігійного минулого на сучасного (модернового) «творця» (творця з маленької літери) – природний відбір.

Різниця між «творцями» полягає лише в тому, що один створив біологічні види (Бог чи Деміург) та «відійшов від справ». Органічні форми застигли без застосування «руки майстра». Навпаки, другий (природний відбір), продовжує невтомно творити, насичуючи наш світ все новими та новими формами.

Опозиція між креаціонізмом та еволюціонізмом – це продовження старої філософської дилеми. Між світом, «навіки застиглим без змін» (елеати), та світом «вічного руху та змін» (Геракліт). Яку картину «приємніше» спостерігати спостерігачеві, таку він має право для себе і вибрати.

Великий і могутній маг, і чарівник розум, легко інтерпретує світ: від реалістичних, фізичних (наукових) картин до ілюзій несвідомого, від низинних глибин міфологічного розуміння до ідеалістичних вершин релігійної метафізики.

Послужливий угодник розум кричить: «Яких картин світу Вам треба? Я намалюю будь-яку. Тільки купуйте». Колись на зорі людства добре розхоплювали «міфологічні етюди». Потім фанатики змітали «релігійні сюжети». У «нові часи» у моду увійшли «пасторалі на наукову тематику» та застигли портрети «класиків».

Креаціонізм та еволюціонізм представили людству свої картини світу. Чи так принципово та фундаментально вони відмінні?

Список літератури

1. Бровдій В. (2013). *Еволюційне вчення*. К.: ВЦ «Академія». 336 с.
2. Воронова Н.В., Горбань В.В., Сарабєєв В.Л. (2022). *Теорія еволюції: навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр спеціальностей 091 Біологія та освітньо-професійних програм «Біологія», «Генетика», «Біологія та здоров'я людини»*. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 93 с.
3. Кваша В. (2014). *Еволюційне вчення: Лабораторний практикум*. Тернопіль: навчальна книга «Богдан». 68 с.
4. Коїн Джеррі. (2015). *Чому еволюція правдива*. К.: Наш Формат. 346 с.
5. Никифоренко Н.О., Никифоренко А.Р. (2019). Становлення еволюціоністської парадигми в соціогуманітаристиці. *Габітус*. № 8. С. 7–11. Retrieved from <http://habitus.od.ua/journals/2019/8-2019/8-2019.pdf>
6. Річард Докінз. (2020). *Найграндіозніше шоу на Землі. Доказ Еволюції*. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 432 с.
7. Рудий Б. (2003). *Криза еволюціонізму*. К.: Четверта хвиля. 116 с.
8. Alexander R. D. (1987). *The Biology of Moral Systems*. New York: Aldine de Gruyter. Retrieved from <https://philpapers.org/rec/ALETBO-2>
9. Avital E., Jablonka, E. (2000). *Animal traditions: behavioural inheritance in evolution*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/5062471/mod_resource/content/1/Eytan_Avital_Eva_Jablonka_Animal_Traditions_BookZZ.org.pdf
10. Bendik H. (2021). The Ecological Dimension of Natural Selection. *Philosophy of Science*. Vol. 88, Issue 5. P. 1199 – 1209. Retrieved from <https://www.cambridge.org/core/journals/philosophy-of-science/article/abs/ecological-dimension-of-natural-selection/A0DD0DCBB4B31B8896DBA6AAA2037DEF>
11. Caleb H. (2021) Review of Charles H. Pence's The Causal Structure of Natural Selection. *Elements in the Philosophy of Biology*. Cambridge: Cambridge University Press. *Philosophy of Science*. Vol. 90, Issue 3. P. 750 – 753. Retrieved from https://philsci-archival.pitt.edu/21945/1/Pence_Review_CH.pdf
12. Douglas Allchin, Alexander J. Werth (2022) How We Think about Human Nature: The Naturalizing Error. *Philosophy of Science*. Vol. 87, Issue 3. P. 499 – 517.

13. Margarida H. (2022) Natural Selection of Independently Originated Life Clades. *Philosophy of Science*. Vol. 89, Issue 3. P. 454–470. Retrieved from <https://www.cambridge.org/core/journals/philosophy-of-science/article/natural-selection-of-independently-originated-life-clades/6F479CCA0FF6089AF947F2AC04C8CB65>

14. Staffan M. (2009). The dark side of evolution: caprice, deceit, redundancy. *Hist. Philos. Life Sci.*; 31(2): 183-99. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/41823500_The_Dark_Side_of_Evolution_Caprice_Deceit_Redundancy

15. Sober E. & Wilson, D. S. (1998). *Unto Others: The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. Retrieved from https://www.academia.edu/1336938/Unto_Others_The_Evolution_and_Psychology_of_Unselfish_Behavior

References (transliterated)

1. Brovdii V. (2013). *Evoliutsiine vchennia*. K. : VTs «Akademiiia». 336 s.

2. Voronova N.V., Horban V.V., Sarabiev V.L. (2022). *Teoriia evoliutsii : navchalno-metodychnyi posibnyk dlia zdobuvachiv stupenia vyshchoi osvity bakalavr spetsialnostei 091 Biolohiia ta osvितno-profesiinykh prohram “Biolohiia”, “Henetyka”, “Biolohiia ta zdorovia liudyny”*. Zaporizhzhia : Zaporizkyi natsionalnyi universytet. 93 s.

3. Kvasha V. (2014). *Evoliutsiine vchennia: Laboratornyi praktykum*. Ternopil : navchalna knyha «Bohdan». 68 s.

4. Koin Dzherri. (2015). *Chomu evoliutsiia pravdyva*. K. : Nash Format. 346 s.

5. Nykyforenko N.O., Nykyforenko A.R. (2019). Stanovlennia evoliutsionistskoi paradyhmy v sotsiohumanitarystytsi. *Habitus*. № 8. S. 7–11. Retrieved from <http://habitus.od.ua/journals/2019/8-2019/8-2019.pdf>

6. Richard Dokinz. (2020). *Naihrandioznishe shou na Zemli. Dokaz Evoliutsii*. Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 432 c

7. Rudyi B. (2003). *Kryza evoliutsionizmu*. K. : Chetverta khvyliia. 116 s.

8. Alexander R. D. (1987). *The Biology of Moral Systems*. New York: Aldine de Gruyter.

9. Avital E., Jablonka E. (2000). *Animal traditions: behavioural inheritance in evolution*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from https://disciplinas.usp.br/pluginfile.php/5062471/mod_resource/content/1/Eytan_Avital_Eva_Jablonka_Animal_Traditions_BookZZ.org.pdf

10. Bendik H. (2021). The Ecological Dimension of Natural Selection. *Philosophy of Science*. Vol. 88, Issue 5. P. 1199–1209. DOI: <https://doi.org/10.1086/714999>.

11. Caleb H. (2021) Review of Charles H. Pence’s *The Causal Structure of Natural Selection*. *Elements in the Philosophy of Biology*. Cambridge : Cambridge University Press. *Philosophy of Science*. Vol. 90, Issue 3. P. 750 – 753.

12. Douglas Allchin, Alexander J. Werth (2022). How We Think about Human Nature: The Naturalizing Error. *Philosophy of Science*. Vol. 87, Issue 3. P. 499 – 517.

13. Margarida H. (2022). Natural Selection of Independently Originated Life Clades. *Philosophy of Science*. Vol. 89, Issue 3. P. 454 – 470.

14. Staffan M. (2009). The dark side of evolution: caprice, deceit, redundancy. *Hist. Philos. Life Sci.*; 31(2): 183-99.

15. Sober E. & Wilson D. S. (1998). *Unto Others: The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Надійшла (received) 06.11.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Безродний Андрій Геннадійович (Bezrodniy Andrey) – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, доцент кафедри теорії культури і філософії науки; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1489-9523>

УДК 001.18:316.77:355.01

doi: 10.20998/2227-6890.2023.2.02

Н.Б. ГОДЬ, О.А. КРУЦЬ

РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК ВІДНОВЛЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗУМІННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЛІНГВО-ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ СУЧАСНОЇ ДІЙСНОСТІ

Актуальність статті полягає в продовженні дослідження феномену війни та повоєння, в яких одним з головних проблемних питань є питання захисту, відновлення як загальної системи держави на всіх її складових компонентах, так і підтримка та відновлення громадян країни, технологій, виробництва та її природних ресурсів (де це можливо зробити). Війна представляє собою збройний конфлікт, в якому на разі як показує практика активно використовуються нові і старі форми зброї, технологій та інші елементи втручання та деструкції з боку ворога. Філософія тісно пов’язана з питаннями ідеології, питаннями здоров’я, тощо, саме тому, сучасна агресія супроти України при дослідженні показує низку відмінностей як у веденні війни, так і у питаннях теорії та практики реабілітації в порівнянні з попередніми війнами та, як наслідок, з очікуваним періодом повоєння. Саме це та відновлення цілісності або реабілітації і є питанням першочергового вивчення та запровадження їх висновків на теоретичному та практичному рівнях не лише у філософському просторі, але і в дисциплінах та галузях інших наук.

Ключові слова: реабілітація, війна, цілісність, відновлення, єдність, єдине, футурологія, екологічна футурологія, аналіз, синтез, хвороба, здоров’я.